

Co-funded by
the European Union

Діти поза увагою в результаті трудової міграції:

Підтримка молдовських та українських транснаціональних сімей в ЄС («CASTLE»)

Аналітична записка 2

Co-funded by
the European Union

Аналітична записка 2 - CASTLE

Viorela Ducu, Áron Telegdi-Csetri, Mihaela Hărăguș¹

Вступ

«CASTLE – Діти поза увагою в результаті трудової міграції: підтримка молдовських та українських транснаціональних сімей в ЄС» - це проєкт, спрямований на підтримку Республіки Молдова та України у вдосконаленні системи захисту дітей, а також політики у сфері міграції та мобільності, з акцентом на соціальний та правовий вплив трудової міграції на транснаціональні сім'ї.

Транснаціональні сім'ї є функціональною категорією сімей зі своїми особливостями та правами. Тому їх потрібно вивчати, розширювати їхні можливості, спостерігати за їхнім життєвим світом і розглядати з різних точок зору і на різних перетинах, таких як: статус меншин різного роду, включаючи етнічні та сім'ї, що не мають постійного місця проживання, діти як вразлива група, торгівля людьми, розлучення, гендерні питання, бідність тощо.

Дослідницький центр з вивчення транснаціональних сімей, створений в рамках проєкту в Румунському університеті ім. Бабеша-Бойяї, має на меті сприяти дослідженню та інституціоналізації вивчення транснаціональних сімей, які в даний час є не тільки рідкісними і несистематичними, але й занадто часто не орієнтовані на конкретні рішення і не пов'язані з політикою, особливо у сфері трудової міграції.

Шляхом створення та поширення інформації, рекомендацій щодо державної політики та найкращих практик, які сприяють безпечним та етичним схемам трудової міграції, узгодженим зі стандартами захисту дітей, ця діяльність безпосередньо підтримує Молдову та Україну, а також Румунію та інші держави-члени ЄС як країни призначення для для трудових мігрантів, що походять з цих країн.

Проєкт CASTLE реалізується Клузьким університетом ім. Бабеша-Бойяї у партнерстві з Фондом Terre des hommes Румунія, Terre des hommes Молдова, Terre des hommes Україна, Українським інститутом соціальних досліджень ім. Олександра Яременка та Академією економічних досліджень Молдови.

¹ Дякуємо членам команди CASTLE за їхні відгуки про проєкт цього матеріалу: Iulia Elena Hossu, Mara Birou, Daniela Angi, Éva László

Co-funded by
the European Union

Гібридний транснаціональний соціальний захист (ГТСЗ) - структура аналізу

Основною метою проєкту CASTLE є підтримка транснаціональних сімей з дітьми, які залишилися поза увагою в результаті трудової міграції одного або обох батьків, з метою забезпечення соціального захисту в цьому контексті. Після загальної картини ситуації цих сімей, [представленої раніше](#), на даному етапі дослідження ми розглядаємо проблему з точки зору конкретних заходів соціального захисту, доступних для них.

Через нещодавнє зростання міграції сфера застосування соціального захисту також розширилася; соціальний захист громадян держав поширився через кордони, а також на негромадян, які проживають у межах цих кордонів. Однак дослідження соціального захисту залишаються в національній площині, зосереджуючись у нашому контексті на мігрантах і ролі приймаючої держави як формального і мобільного захисту (Avato et al. 2010), тоді як неформальні мережі підтримки фактично є важливим доповненням до цього. (Avato et al. 2010). Крім того, ринок послуг і третій сектор (НУО, церкви тощо) також є важливими джерелами захисту в даному контексті.

Таким чином, переваги, до яких мають доступ особи в цьому контексті, можна розглядати як «ресурсне середовище» соціального захисту, що надається різними відповідними суб'єктами: державою, бізнесом, суб'єктами третього сектору та особистими мережами (Levitt et al. 2017), і до якого особи як учасники мають доступ у синкретичний, тобто «гібридний» спосіб, залежно від власних потреб і можливостей та наявності ресурсів, відповідно. Зовсім недавно сукупність цих ресурсів у транснаціональному контексті була названа Levitt et al. (2023) «гібридним транснаціональним соціальним захистом» (ГТСЗ), структурованим відповідно до чотирьох фундаментальних «логік», як показано нижче:

- **логіка громадянства** та соціального захисту як конституційного права. Хоча право на систему соціального захисту національної держави ґрунтується на членстві в ній, останнім часом це право поширюється на інші країни завдяки різним політикам щодо діаспори, нормативним актам ЄС та двостороннім угодам. Однак громадяни третіх країн (без двосторонніх угод і угод з країнами, що не входять до ЄС) залишаються значною мірою не охопленими соціальним забезпеченням держави (Faist and Bilecen 2015). Суб'єктами, які надають цей вид захисту, є державні установи в країні та за кордоном: органи державного управління, консульства та посольства (Levitt et al. 2023: 27-28).

- **логіка гуманності** та соціального захисту, що ґрунтується на правах людини, як це передбачено такими конвенціями, як Загальна декларація прав людини. Сила цієї логіки є радше символічною, вона зазвичай не втілюється в реальні джерела захисту (Levitt et al. 2023: 23). Держави вважають за краще надавати соціальний захист на основі статусу зайнятості мігрантів, а не їхніх особистих якостей, підкреслюючи роль ринку в проєктах регіональної економічної інтеграції (наприклад, Європейського Союзу), а не прав людини (Paul 2017), і тому для деяких мігрантів соціальні виплати стають обмежувальними.

Надавачами цього типу захисту є державні установи, міжурядові організації, транснаціональне громадянське суспільство.

- **логіка ринку** та послуги соціального захисту як товар. З відходом від держави загального добробуту і поширенням неоліберальної економічної політики в багатьох країнах ринок відіграє все більш важливу роль у наданні соціальних послуг. Надавачами послуг для іммігрантів, приватними фірмами або державними установами, що функціонують як ринкові суб'єкти, такі послуги надаються, а доступ до них залежить від платоспроможності як громадян, так і негромадян.

- **логіка спільноти** і соціального захисту як спільноти. Надавачами послуг є неформальні мережі, сім'ї та друзі, неурядові організації, церкви або релігійні організації, як у країні походження, так і в країні призначення. У багатьох випадках ця логіка заповнює прогалини, залишені іншими, і є дуже важливою в житті мігрантів і транснаціональних сімей.

У рамках цієї логіки ресурсне середовище формується шляхом поєднання (гібридизації) «того, що фактично доступне людині в її захисному інструментарії, на відміну від того, що є теоретично або юридично доступним» (Levitt et al. 2023: 30). У цьому середовищі суб'єктів, які отримують доступ до ресурсів, слід розглядати не як простих реципієнтів, а як агентів, які активно шукають, запитують, отримують і обмінюються ресурсами.

Сім'я як одиниця

Сім'ї приймають рішення, спілкуються, обмінюються практиками, включаючи догляд і підтримку, отримують доступ до ресурсів соціального захисту і разом переймаються проблемами або досягають успіху в спільноті близьких людей, навіть через кордони. Саме тому не окремі особи, а саме сім'ї є бенефіціарами та агентами ГТСЗ, особливо від імені вразливих членів сім'ї, таких як діти. Ресурси можуть бути доступні в країнах призначення, країнах походження або навіть у третіх країнах, але доступ до них отримують одночасно всі члени сім'ї для покращення життя всієї родини.

Зміни в державній політиці захисту призвели до акценту на особистій відповідальності і, відповідно, на важливості сім'ї як основної мережі безпеки і постачальника добробуту, що є рушійною силою міграції (Baldassar et al. 2018). Міграція постає як форма соціального захисту (Levitt et al. 2023) або як «транснаціональна стратегія стійкості», за допомогою якої люди «справляються з проблемами соціального відтворення в країні походження» (Kilkey and Urzi 2017: 2582), об'єднуючи ресурси в країні призначення та країні походження. Попередні дослідження також показали, що «міграція сама по собі є інструментом соціального захисту», особливо для бідних сімей, де грошові перекази використовуються для задоволення базових потреб (Avato et al. 2010: 463), а рішення про міграцію приймається колективно.

Co-funded by
the European Union

У цьому процесі самі мігранти залишаються відповідальними за добробут членів своєї сім'ї вдома, координуючи численні ресурси, що є в їхньому розпорядженні, намагаючись максимізувати ресурсне середовище, доступне не лише для них самих, а й для членів сім'ї на батьківщині (Serra Mingot and Mazzucato, 2019), де слабка державна підтримка створює обтяжливі обов'язки для мігранта (Degavre and Merla, 2016). Навіть якщо вони мають право на певну форму соціальної підтримки, мігранти не розглядаються в країні походження як члени сім'ї з обов'язками по догляду за ними (Degavre and Merla, 2016), хоча орієнтована на сім'ю мотивація міграції є загальновідомим феноменом.

Висновки:

Важливо розглядати транснаціональні сім'ї як активних і відповідальних суб'єктів, які діють саме з метою захисту своїх дітей, залишених вдома. Таким чином, ми повинні відійти від парадигми «покинутих дітей» щодо дітей, які залишилися в транснаціональних сім'ях, і вийти за межі виняткового фокусу на необхідності захистити їх від їхніх власних сімей.

З огляду на це, комплекс заходів, представлений нижче, спрямований на підтримку цих сімей, щоб захистити їхніх дітей, які залишилися без батьківського піклування.

Нові перспективи для рекомендацій щодо політики

Враховуючи, з одного боку, рівень недовіри, постійну стигматизацію, захисні настрої в суспільстві походження, а з іншого боку, становище сімей іммігрантів, де елементи підтримки є глибоко взаємопов'язаними і незворотними - фактично, вони є факторами, що активно формують соціальне середовище, з якого вони походять, - необхідні конкретні транснаціональні рішення, щоб визнати статус цих сімей і, фактично, всього їхнього соціального середовища.

На додаток до діалогу та комунікації, як пропонувалося раніше, транснаціональний статус повинен бути офіційно визнаний за всіма сім'ями, а не лише за їхніми членами-мігрантами (як у випадку з правами трудящих-мігрантів). Необхідно вжити ретельних і детальних заходів транснаціонального захисту.

Транснаціональний статус сімей повинен зосереджуватися насамперед на їхній сімейній структурі. Це означає, що сім'ї є юридичними, економічними і, перш за все, соціальними та емоційними одиницями, які функціонують для просування інтересів членів сім'ї, особливо дітей, створюючи соціальне становлення, яке насправді є становленням не суспільства походження, а нового, транснаціонального суспільства.

Усі рекомендовані внутрішні заходи мають бути інституціоналізовані на транснаціональному рівні.

- логіка громадянства

Co-funded by
the European Union

ICMPD
International Centre for
Migration Policy Development

Двосторонні угоди між основними країнами походження та основними приймаючими країнами повинні бути оприлюднені, щоб ці сім'ї знали про них. Діти, залишені в країні походження, повинні бути бенефіціарами цих угод:

- батьки, які легально працюють, можуть отримувати допомогу на дітей, які залишилися вдома
- доступ цих дітей (за необхідності) до медичних послуг у країнах призначення як співзастрахованих осіб
- тимчасовий вільний доступ до систем освіти в країнах призначення, якщо з різних причин батьки вирішили забрати своїх дітей з собою (наприклад, щоб врятувати їх від певного несприятливого середовища)

Ці пільги повинні надаватися швидко та ефективно і не повинні ставитися в залежність від інтеграції сім'ї в приймаючій країні. Ми повинні усвідомлювати тимчасовий характер цієї трудової міграції.

Ми ще раз наголошуємо на необхідності гібридної спільної опіки (коли один або обидва батьки дитини/дітей залишають країну), див. Аналітичну записку 1: той з батьків, хто залишив дитину, повинен залишатися законним представником з усіма правами та обов'язками щодо життя дитини, як основна особа, яка приймає рішення, а держава/органи влади, в свою чергу, зберігають всі зобов'язання щодо інформування та співпраці з батьками онлайн та/або по телефону. Ми рекомендуємо, щоб ця практика, яка вже існує неформально, тепер стала офіційно легітимізованою та дозволеною. Опікун, який залишається вдома, стає співопікуном, без права самостійного прийняття рішень, але залученим до процесу інформування та прийняття рішень. Органи влади в обох країнах, можливо, через спеціальні органи/посади/центри, повинні бути поінформовані про цей статус повнолітнього мігранта, а сам повнолітній мігрант повинен мати обов'язки, але також і права, відповідно до цього статусу, як зазначено нижче:

- він/вона має бути доступним для цих органів (повинен/на мати можливість відповісти на будь-яке звернення) - транснаціональна комунікація;
- державні установи (школи, лікарні, поліція тощо) повинні мати право використовувати технологічно опосередковану комунікацію для спілкування з такими батьками;
- батьки повинні брати безпосередню участь у прийнятті юридичних рішень, що стосуються дітей, залишених вдома. Для таких батьків можна запровадити сертифікований електронний підпис.

Громадяни, які працюють за кордоном, залишаються громадянами своєї країни походження і несуть усі обов'язки перед цією країною, але вони також повинні

Co-funded by
the European Union

користуватися правами своєї країни, а влада повинна знайти реальні рішення для взаємодії з ними.

Сім'ї, в яких дорослі мігранти виконують сезонні роботи, є вразливою групою, оскільки їхні контракти часто не дотримуються роботодавцями; спілкування з тими, хто залишився вдома, ускладнене через інтенсивний характер роботи. Оскільки перебування на заробітках нетривале, часто не вживаються законні заходи для інформування органів влади про становище дітей, коли це має місце. Ситуація тут ще більш делікатна, оскільки агентства з працевлаштування часто навмисно підбирають дорослих, у яких вдома залишилися діти, щоб мотивувати їх повернутися додому. У таких ситуаціях держава повинна зобов'язати такі компанії інформувати органи влади з метою моніторингу таких дітей і навіть розглянути можливість запропонувати їм альтернативні програми:

- літні табори - з наглядом та заняттями протягом дня;
- спортивні, мистецькі програми тощо.

Компанії, які масово наймають сезонних працівників з певних регіонів/країн, повинні співпрацювати з владою і могли б співфінансувати ці програми (те саме стосується Румунії щодо іммігрантів, яких вони інтенсивно наймають останнім часом).

Робота, яка вимагає проживання дорослих на робочому місці або в місці, наданому роботодавцем (догляд на дому за дітьми або іншими вразливими людьми; робота в готельному секторі; розміщення кількох працівників в одній кімнаті тощо), обтяжує транснаціональні стосунки батьків з дітьми вдома, оскільки не дає простору для приватного віртуального спілкування або потенційних візитів, а також необхідного часу на вихідні. Роботодавців слід зобов'язати підтримувати надання часу і простору, спеціально призначених для таких транснаціональних взаємодій. Влада в країнах призначення повинна усвідомлювати, що під її захистом перебуває не лише дорослий мігрант, а й відносини мігранта з членами сім'ї, які залишилися в країні походження.

- логіка людяності

Біженці та вимушені мігранти (як ми зараз спостерігаємо у випадку війни в Україні) отримують доступ до прав, що випливають з цієї логіки. На жаль, у цих заходах захисту ми бачимо надто мало усвідомлення того, що ці люди є частиною транснаціональних сімей, у яких на батьківщині залишилися члени сім'ї. Тимчасовий захист, який пропонують країни ЄС, а віднедавна навіть Молдова, з іншого боку, пропонує більшу свободу пересування між країною походження і країною призначення. Але рамки співпраці між країнами призначення і країнами походження, які контролюють відносини між владою і членами сім'ї в іншій країні, особливо необхідні, наприклад, у критичних ситуаціях:

- матері-біженки разом з частиною сім'ї, у яких вдома залишилися діти (наприклад, старші хлопчики, які не змогли виїхати з України);

Co-funded by
the European Union

- діти, які проживають разом з одним із батьків в одній країні ЄС, а з іншим - в іншій країні;

- діти, які перебувають в країні ЄС без батьків, і мають батьків в іншій країні ЄС.

Ми рекомендуємо внести зміни до законів про захист біженців/тимчасовий захист, щоб полегшити біженцям зв'язок з членами сім'ї в інших країнах.

Дуже часто трудові мігранти з легальним контрактом, особливо у випадку країн походження за межами ЄС, опиняються у формі нелегальної трудової міграції: закінчується термін дії контракту, візи тощо. У цей момент соціальний захист у країні призначення для членів сім'ї мігранта зникає, що ускладнює транснаціональні зв'язки з родиною, яка залишилася вдома. Більше того, ті, хто залишився вдома, приховують від'їзд одного з членів сім'ї в такій ситуації, щоб захистити його. Ми повинні усвідомлювати, що така нелегальна трудова міграція часто не є вибором, і що в критичних випадках сім'ї, члени яких опинилися в такій ситуації, повинні отримувати гуманітарну підтримку як в країні походження, так і в країні призначення.

- логіка ринку

Цілком природно і зрозуміло, що більшість трудових мігрантів виїжджають за кордон через те, що їхні держави не в змозі забезпечити соціальний захист для них, а особливо для членів їхніх сімей. Основна мета - заробити гроші, щоб купити захист (послуги з догляду; медичні послуги; гроші на підтримку вразливих членів сім'ї тощо).

Ці елементи соціального захисту рідко купуються в країні призначення (вони дорогі). Навіть, коли мігрант повертається до країни походження, щоб отримати доступ до різних послуг. Це призводить спочатку до сильної приватизації цих послуг у країнах з високим відтоком мігрантів, а потім до високої ціни на ці послуги в країні походження. Це замкнене коло, адже тоді мігрантам доводиться заробляти ще більше грошей, щоб заплатити за них. Багатьом місцевим жителям (у тому числі членам їхніх родин, які залишилися вдома) важко отримати доступ до цих послуг. Більше того, інші іноземні громадяни також приїжджають купувати послуги з цих країн (див. медичний туризм - наприклад, стоматологічні послуги). Можна було б вжити заходів для захисту від таких високих цін, встановивши максимальний поріг на різні послуги для резидентів, і, звичайно, для цих компаній має бути обов'язковим пропонувати певний відсоток послуг резидентам.

- логіка спільноти та відповідний соціальний захист як спільноти

З нашого досвіду, громади мігрантів (молдован, українців і навіть румунів) не є особливо функціональними як джерела соціальної підтримки. Мало хто з респондентів повідомляє про підтримку з боку співгромадян у країнах призначення (за частковим винятком українських громад, що утворилися внаслідок спільної ситуації, спричиненої війною). Індивідуальні мережі функціонують, але мережі громад - ні. Формування діаспори, яка б підтримувала мігрантів у країні призначення, також є обов'язком країн походження

Co-funded by
the European Union

(фінансування програм, релігійні послуги тощо). Для того, щоб стати громадянськи активними і посилити підтримку мігрантських мереж, ці мігранти повинні спочатку прагматично інтегруватися і мати фінансову безпеку. Але для цих діаспор, які тільки формуються, попереду ще довгий шлях.

Мережі громад у країнах походження також слабкі. Наприклад, у Молдові та Україні (але не тільки тут) є цілі села, де немає активних дорослих (лише люди похилого віку та діти залишаються вдома). Тут важко отримати підтримку, коли вона потрібна.

У країнах призначення часто існують неурядові організації, які надають підтримку мігрантам, що опинилися в скруті, але їхні послуги недостатньо висвітлені. Багато хто не дізнається про їхні послуги вчасно.

У країнах походження (Молдова та Україна) існує дуже мало НУО, які надають послуги/підтримку сім'ям з дітьми, які залишилися вдома. Існуючі організації, обмежені в кількості, фінансуються здебільшого з-за кордону. Заходи з підтримки таких видів діяльності через НУО можуть бути корисними. Це те, що Румунія робила в минулому, і нещодавно посилила цю підтримку за допомогою спеціальних програм фінансування, які можуть бути доступні для цієї категорії бенефіціарів.

Транснаціональні НУО могли б надавати послуги цим сім'ям як у країнах призначення, так і в країнах походження. Програми фінансування (наприклад, CASTLE/ Terre des hommes) для таких транснаціональних про'єктів є дуже корисними.

Co-funded by
the European Union

ICMPD
International Centre for
Migration Policy Development

Висновки

- Транснаціональний соціальний захист ЄС через кордони (у переважних країнах походження), включаючи інституційну комунікацію, спільні бази даних, гарячі лінії, взаємне інформування про законодавство, спільні групи з розробки політики.

- Уніфікація сімейної політики між країнами.

- Інформування мігрантів про права: мігранти повинні бути поінформовані про свої права та обов'язки в країні призначення (навіть якщо вони є нелегальними мігрантами) на додаток до прав і обов'язків у країні походження, в тому числі про послуги, що надаються через національні представництва.

- Діяльність НУО: підвищення обізнаності про послуги, що надаються НУО мігрантам у країнах призначення. Діяльність НУО в країнах походження є слабкою, тому її потрібно посилити та просувати.

Co-funded by
the European Union

ICMPD
International Centre for
Migration Policy Development

Список використаних джерел

Avato, J., Koettl, J., & Sabates-Wheeler, R. (2010). Social security regimes, global estimates, and good practices: The status of social protection for international migrants. *World Development*, 38, 455-466.

Baldassar, L., M. Kilkey, L. Merla, and R. Wilding (2018), 'Transnational families in the era of global mobility', in A. Triandafyllidou (ed.), *Handbook of Migration and Globalisation*, Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, pp. 431-43.

Degavre, F., and L. Merla. 2016. "Defamilialization of Whom? Re-Thinking Defamilialization in the Light of Global Care Chains and the Transnational Circulation of Care." In *Family Life in an Age of Migration and Mobility*, edited by Kilkey, Majella, and Ewa Palenga-Möllennebeck, 287-311. London: Palgrave Macmillan. Faist, T. and B. Bilecen (2015). Social Inequalities Through the Lens of Social Protection: Notes on the Transnational Social Question *Population, Space and Place* 21(3): 282-293.

Kilkey, M. and D. Urzi (2017), 'Social reproduction in Sicily's agricultural sector: Migration status and context of reception', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43 (15), 2573-90. doi: 10.1080/1369183X.2017.1286971.

Levitt, P., Viterna, J., Mueller, A., & Lloyd, C. (2017). Transnational social protection: setting the agenda, *Oxford Development Studies*, 45:1, 2-19, DOI: 10.1080/13600818.2016.1239702

Levitt, P., Dobbs, E., Sun, K.C.-Y. and R. Paul (2023). *Transnational social protection: social welfare across national borders*. New York, NY: Oxford University Press.

Paul, R. 2017. "Welfare Without Borders: Unpacking the Bases of Transnational Social Protection for International Migrants." *Oxford Development Studies* 45 (1): 33-46.

Serra Mingot, E. and V. Mazzucato, (2019). Moving for a 'better welfare'? The case of transnational Sudanese families *Global Networks* 19, 2 (2019) 139-157.